

สมาธิกับฌาน

พระอาจารย์สงบ มนฺสฺสฺนฺโต

ถาม-ตอบ ปัญหาธรรม วันที่ ๕ กันยายน ๒๕๕๓

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองกวาง อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เอานี้ก่อนเลย

ถาม : ๑. ข้าพเจ้าอยากทราบว่าฌาน ๔ อาการเป็นอย่างไร

หลวงพ่ : ฌาน ๔ เห็นไหม ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน คือฌาน ๔ นะ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน... ฌาน ๔ ก็เหมือนกับเรากำหนดพุทโธ พุทโธมันก็เข้าฌานได้ ถ้าพุทโธนี่นะ เพียงแต่ถ้าเรามีสติแล้ว.. สมาธิมันต่างกับฌานหน่อยหนึ่ง

สมาธิ เห็นไหม พุทโธ พุทโธ พุทโธ สมาธิมี ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ

คำว่าสมาธินี้มันเหมือนกับว่า เรานั่งสงบเสงี่ยมเฉยๆ แต่ถ้าเป็นฌานนี่นะ มันเหมือนกับนั่งเลงโต เพราะนั่งเลงโตเวลามันออกไปนี่มันจะเที่ยวกร่าง พอจิตมันกำหนดมันเพ่งแล้วมันจะมีกำลังของมัน นี่คือฌาน พอฌานนี้มันจะออกไปรับรู้ต่างๆ

แต่ถ้าเป็นสมาธินี้มันเหมือนกับเราเป็นผู้ใด พุทโธ พุทโธเป็นสมาธิแล้วมันไม่กร่าง แล้วพอไม่กร่างนี่มันเก็บพลังงานไว้ เวลาออกไปทำประโยชน์แล้วมันจะเป็นประโยชน์มาก แต่ถ้าเป็นฌานสมาบัตินี้แล้วถ้าไม่มีสติปัญญามันก็....

นี่เราถึงบอกว่าเราเป็นคนภาคกลาง เราไปอีสานใหม่ๆ เราสังเกตตรงนี้ได้ว่าทำไมครูบาอาจารย์สุปฏิปันโนอยู่ที่ภาคอีสาน ทำไมหลวงปู่มั่น หลวงปู่เสาร์สร้างพระสุปฏิปันโน แต่ภาคกลางนี้สร้างเกจิอาจารย์... เกจิอาจารย์ก็เพราะพวกทำฌานพวกนี้ แล้วมันเพ่งไป

เราเห็นนะ เห็นครูบาอาจารย์ของเราเวลาเพิ่งทำตะกรุด ท่านเพิ่งนี้จะจนตะกรุดมันวิ่งเลยล่ะ มันหมุนได้นะ ถ้าไม่หมุนได้ก็ไม่ต้องเอาออก เห็นไหม พวกนี้เป็นเกจิอาจารย์ไง

เวลาจิตสงบแล้ว... อย่างถ้าเป็นสุปฏิปันโน อย่างนี้คือสัมมาสมาธิ จิตสงบเข้ามาแล้วมันเก็บไว้ แบบว่ามันสงบเสงี่ยมและอ่อนนุ่มถ่อมตน แล้วความอ่อนนุ่มถ่อมตน คนเราอ่อนนุ่มถ่อมตนเห็นไหม เรามีพร้อมเลย เงินก็มีทองก็มี ปัญญาก็มี ทุกอย่างมีหมดเลย แต่อ่อนนุ่มถ่อมตนเป็นคนดี แต่ไอ้หนักเลงหัวไม้เนี่ยมันไม่มีอะไรเลยนะ มันกว้างไปก็กว้างมา มันไม่มีอะไรเลย

“นี่ใจผมนกับสมาธิแตกต่างกันอย่างนี้” ฉะนั้นให้เราทำของเราไป เราตั้งสติ พุทโธ พุทโธ พุทโธแล้วจิตมันจะสงบ

นี่ปัญหามีเยอะมาก เพราะมันเป็นปัญหาหาญาปากคอกหมดเลย มีแต่ผู้ภาวนาใหม่ๆ ถามมา เดี่ยวตอบอันนี้ แล้วเดี๋ยวจะเข้าอันนั้น

ถาม : ๒. การที่จะขึ้นไปสู่รูปฌานชั้นอากาศาณญายตนะ สภาวะเป็นแบบใด

หลวงพ่ : เออ.. เดี่ยวอ่านให้จบก่อน เพราะถ้าตอบเลยเดี๋ยวมันจะยุ่ง

ถาม : ๑. การเดินจงกรมสามารถเข้าถึงฌาน ๔ และอรุปรฌานได้ไหม

๔. การซื้อแผ่นซีดีที่ไม่มีเครื่องหมายการขายมาใช้ ถือว่าผิดศีลไหม

หลวงพ่ : อ้อ.. เรื่องลขลลลลลลล

ถาม : ๕. สังขารในปฏิจสมุขบพท เป็นอย่างเดียวกับขันธ ๕ ไหม

หลวงพ่ : ไม่ ! ถ้าปัญหานั้นมันเป็นปัญหาที่แทบไม่ต้องตอบเลย นี่ถ้าเรื่องฌาน ๔ ปัญหาข้อที่ ๑ ถามว่า “อาการของฌาน ๔ เป็นอย่างไร”

ข้อ ๒. “เรื่องการเข้าสู่รูปฌาน-อรุปรฌาน”

ถาม : ๒. การที่จะขึ้นสู่รูปฌาน ขึ้นอากาศนัญญาตนะ สภาพเป็นแบบไหน

หลวงพ่อก : นี่มีคนพามาหาเรานะ เมื่อก่อนเขาไปคุยว่าเขาได้สมาบัตินี้แหละ ได้
ฌาน ๔ รูปฌาน-อรุณฌาน

“อากาศนัญญาตนะ เขาเรียกว่ารูปฌาน-อรุณฌาน คือฌาน ๔”

พอขึ้นอรุณฌาน เขาก็บอกว่าเขาได้สมาบัติ อู้อู.. คนนี้เชื่อถือศรัทธา พอมหาเรา
นะเขาก็ว่ากันไป พอเราอธิบายเรื่องฌาน ๔

ปฐมฌานคือทำความสงบของใจเข้ามา ปฐมฌานมันยังรับรู้สิ่งใดได้

ทุติยฌาน.. ตติยฌาน.. จตุตถฌาน

จตุตถฌานนี้มันละเอียดเป็นขั้นเป็นตอนเข้ามา พอจิตตั้งมั่น “เอกัคคตารมณ” นี้
คือแบบว่า วิตกวิจารณ์ ปีติ สุข เอกัคคตารมณ... พอขึ้นของปีตินี้ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ

แล้วปฐมฌานนะ ปฐมฌานคือจิตมันเริ่มสงบแต่มันยังรับรู้สิ่งใดๆ ได้ แล้วถ้า
กำหนดพุทโธไปเรื่อยๆ พอจตุตถฌานนี้มันสงบลึกเข้าไป... รู้ ! มันรู้เพราะอะไร เพราะ
ถ้าเราพุทโธ พุทโธ จนเป็นขณิกสมาธิ แล้วระดับของขณิกสมาธินี้มันจะรู้ของมัน ! มันรู้
ของมัน เห็นไหม

มันสงบ พอสงบอย่างนี้แล้วคายออกมา.. สงบแล้วคายออกมา ถ้าพุทโธต่อๆ ไป
มันจะเป็นอุปจาระ พอถ้าจิตมันสงบมากเข้าไปแล้ว พออุปจาระนี้มันรอบรู้ของมัน แล้ว
ถ้าเราพุทโธ พุทโธเข้าไปถึงที่สุดจนมันกำหนดพุทโธไม่ได้ นี่เป็นอัปปนา ! อันนี้เป็น
สมาธินะ

แต่ถ้าเป็นฌาน.. เป็นฌานนี้พุทโธ พุทโธ พุทโธแล้วสงบเข้ามา พอมันสงบเข้ามา
เห็นไหม พุทโธ พุทโธแล้วมันสงบเข้าไป จากปฐมฌานเป็นทุติยฌาน แล้วปฐมฌาน
กับทุติยฌานนี้มันแตกต่างกันอย่างไร... พอมันเข้าฌานแล้วมันเหมือนการขึ้นบันได คือ
จิตมันยกระดับไป

เราถึงบอกว่าถ้าเป็นฌานนะ... เราพูดอยู่ใน “โง่.. ทำสมาธิไม่ได้” นั่นไงที่บอกว่า ถ้าเป็นสมาธินี้เหมือนกับน้ำบ่อ ! น้ำขังน้ำบ่อไข่มุข คือพลังงานคงที่ แต่ถ้าเป็นสมาบัติ.. ทำไมพระพุทธเจ้าถึงไม่ใช่สมาบัติ ทำไมพระพุทธเจ้าถึงคิดถึงอานาปานสติ

ตอนที่พระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ท่านอาศัยอานาปานสติ แต่ตอนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ทำไมพระพุทธเจ้าไปเข้าฌานสมาบัติละ... ตอนพระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน เห็นไหม เข้าปฐมฌาน คือรูปฌาน-อรุณฌาน แล้วระหว่างรูปฌาน-อรุณฌานนี้ปรินิพพานอยู่ตรงนั้น

รูปฌาน-อรุณฌานนี้มันเหมือนกับ... คุณคิดตอนนี้มันมีท่อน้ำมันท่อก๊าซ เห็นไหม เวลาเขาส่งท่อก๊าซนี้มันมีก๊าซไหลไปตามท่อ มีก๊าซไหลไปตามท่อนี้เพราะมันส่งระหว่างพื้นที่ไข่มุขไหม แต่ปฐมฌาน ทุติฌานนี้คือพลังงานสะสม พลังงานคงที่ พลังงานในสัมมาสมาธิ กับพลังงานในฌาน...

คำว่าพลังงานไปตามท่อ นี่คือมันเคลื่อนไหวไข่มุขไหม มันเคลื่อนไหวคือปฐมฌาน ทุติฌาน ตติยฌาน จตุตถฌานนี้มันเคลื่อนไหว.. พอมันเคลื่อนไหวคือ “อากาสนัญญาตนะ” แล้วพอจิตมันขึ้นอากาสนัญญาตนะนี้มันว่างหมดเลย ว่างเหมือนอากาศ !

พอขึ้นอากาสนัญญาตนะ วิญญูญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ เนวสัญญานา สัญญาตนะ แล้วนิโรธสมาบัติเป็นอย่างไร..

มันเพราะจิตดวงเดียวไข่มุขไหม จิตดวงเดียวนี่มันเคลื่อนไหวไปปฐมฌาน ทุติฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน... จิตดวงเดียวนี่มันเคลื่อนไปขึ้นอากาสนัญญาตนะ วิญญูญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ เนวสัญญานาสัญญาตนะ แล้วมันถอยกลับ “อย่างนี้คือรูปฌาน-อรุณฌาน”

ฉะนั้นการที่จะขึ้นสู่อากาสนัญญาตนะ...

อันนี้เป็นความสงสัย หรือว่าเป็นการปฏิบัติแล้วมาประสบ.. เป็นความสงสัยเฉยๆ พูดถึงถ้าเป็นความสงสัยเฉยๆ ก็ตอบไปอีกอย่างหนึ่ง แต่ถ้าเป็นการปฏิบัติอยู่ พอขึ้นจตุตถฌานแล้วนี่กำหนดอากาศ เพราะจตุตถฌานคือรูปฌาน.. รูปฌานนี้คือรูป เห็นไหม

“รูปฌานนี้มันคือสิ่งที่จับต้องได้ แต่ถ้าเป็นอรูปร... อรูปคือความไม่มี”

รูปราคะ-อรูปราคะ คืออรูป คือความไม่มี ถ้าไม่มีแล้วจะจับต้องอย่างไร

“อรูป” มันเป็นสิ่งไม่มีรูปให้จับต้องได้ แต่มีความรู้สึกเพราะมีจิต ! พอมีจิตแล้ว จิตกำหนดเลยอากาสนัญญาตนะ คือกำหนดอากาศหมดเลย อากาศ สรรพสิ่งเป็น อากาศ วัตถุไม่มี วัตถุก็เป็นอากาศ เห็นไหม ตัวเราก็เป็นอากาศ ทุกอย่างก็เป็นอากาศ

“อากาสนัญญาตนะนี้มันเป็นอากาศธาตุหมดเลย”

พอเป็นอากาศธาตุนี้จิตมันรู้ใจ รู้ว่านี่เป็นอากาสนัญญาตนะ มันรู้ว่านี่ขึ้นอากาสนัญญาตนะ เพราะจิตนี้พลังงานมันไปตามท่อ คำว่าไปตามท่อ คือเราจะให้เห็นเป็นรูปธรรมว่าพลังงานไปตามท่อ

ทีนี้ตัวพลังงานคือตัวจิตใจใหม่ แล้วมันจะยกสถานะของจิตขึ้นเป็นอากาสนัญญาตนะ พอเป็นอากาสนัญญาตนะแล้ว วิญญาณัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ เนวสัจญานาสัจญญาตนะ... มันขึ้นเป็นชั้นๆ ไป เพราะจิตมันมีสติ พอมีสติแล้ว ถ้าคนทำไม่ได้ทำไม่อุทกดาบส ออาหารดาบส เห็นไหม คนหนึ่งได้ ๖ คนหนึ่งได้ ๘

ถ้าคนหนึ่งได้ ๖ คนหนึ่งได้ ๘ แล้วเราบอกว่า ถ้ามันขึ้นได้นี้จิตมันต้องขึ้นเป็นอย่างนี้ คือรูปฌาน-อรูปรฌาน แล้วทำไมบางคนขึ้นไปได้แค่ ๖ ไป ๗ ไม่ได้ ๘ ไม่ได้ ทำไมถึงไปไม่ได้... เพราะจิตเขาละเอียดไม่ได้! วาสนาบางคนมันไปไม่ได้

ฉะนั้น “อากาสนัญญาตนะ” อันนี้พูดถึงกำหนดถึงฌาน ๔ พอฌาน ๔ แล้ว ฌาน ๔ เป็นรูปฌาน คือจับต้องได้ เพราะกำหนดพุทโธ พุทโธ พุทโธนี่เป็นรูป มันจับต้องได้หมดเลย พอจับต้องได้แล้ว พอถึงฌาน ๔ ยกขึ้นอากาสนัญญาตนะ คือกำหนดจิต กำหนดว่าง กำหนดรู้ว่าง ทุกอย่างให้มันว่างหมด แล้วตัวเองก็ว่าง พอว่างแล้วเหมือนโลกนี้ทั้งหมดเป็นอากาศธาตุหมดเลย

อากาสนัญญาตนะในอากาศนั้น ในอากาศธาตุ ! ในอากาศธาตุใครรู้มัน แล้ว วิญญาณัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ เนวสัจญานาสัจญญาตนะ เพราะวิญญาณก็ไม่ใช่ ทุกอย่างก็ไม่ใช่ มันยังละเอียดเข้าไป พอละเอียดเข้าไปแล้วถอยกลับ

หลวงพ่ : ทำได้จริงหรือ..

โยม : (ไม่ได้ยินเสียงผู้ถาม)

หลวงพ่ : แล้วทำไมถึงมาถามเรื่องรูปมาน-อรูปมาน นี้เพราะอะไร

โยม : (ไม่ได้ยินเสียงผู้ถาม)

หลวงพ่ : ถ้ามันเป็นของมันเอง เราต้องตั้งสตินะ ตั้งสติไว้ เราจะบอกว่า ของที่เป็นเองนี้หมายถึงว่า อย่างเช่นแผ่นดินนี้พอโดนความชื้นมันจะเกิดวัชพืช สิ่งที่เกิดวัชพืชนี้เพราะอะไร เพราะมันมีเชื้อของมันอยู่

จิตก็เหมือนกัน “ถ้ามันเป็นเองนี้เพราะมันมีของเก่ามันอยู่” ถ้ามีของเก่ามันอยู่ ถ้าเป็นเองอย่างนี้ให้ตั้งสติไว้! ตั้งสติไว้แล้วต้องควบคุม

ถ้าเป็นเองอย่างนี้นะก็เหมือนวัชพืชเหมือนหญ้า หญ้าขึ้นเยอะรกไปนี่มันไม่มีประโยชน์อะไรเลย แต่หญ้าพวกที่เลี้ยงวัวนี้โอ้โฮ... เขาปรารถนามาก หญ้านี้เขาแย่งชิงกันเลย คนเลี้ยงวัวนะ

ฉะนั้นถ้ามันเป็นเองนะ คือเราควบคุมไม่ได้ มันเหมือนกับสิ่งที่ไม่มีคุณค่าไง มันก่อกองก่อกอง เหมือนกับที่เขาเรียกว่าสัมหล่นใจ

คำว่าสัมหล่นก็คือเวลาเราปฏิบัติกันสัมหล่น เห็นไหม จะว่ามันไม่จริง มันก็จริงแต่จริงแล้วมันควบคุมไม่ได้ เราบริหารจัดการไม่ได้ มันมาเองไปเอง มันเลยไม่มีประโยชน์อะไรกับเรา มันเป็นวาสนา

แต่ถ้าพอมันจะมีสัมหล่นใจไหม แต่เรามีสติพร้อมทุกอย่างพร้อม มันก็เหมือนกับหญ้านี้แหละ หญ้าจะไม่มีประโยชน์กับคนที่ไม่ได้เลี้ยงสัตว์ แต่หญ้าจะมีประโยชน์กับผู้ที่เลี้ยงปศุสัตว์มาก

จิตของเราเหมือนกัน ถ้ามันเป็นเองเหมือนกับสัมผัสหนึ่งเราต้องมีสติ คือต้องให้สัญญาเราต้องเลี้ยงปศุสัตว์ แล้วเอาหญ้านี้ให้ปศุสัตว์ได้กิน แล้วเดี๋ยวปศุสัตว์ของเราจะเติบโตขึ้นมา

นี่ก็เหมือนกันถ้ามันเป็นเอง มันจะเป็นเองอย่างไรนี้เราต้องตั้งสติ ! ตั้งสติแล้วกำหนด กำหนดเลขถ้ารูปฌานนะ รูปฌานคือพุทโธ คือจับต้องคือรับรู้ นี่จิตมันรู้ ของมันรู้นี้รูปฌาน เพราะรูปฌานนี้มันก็มีอยู่ ของมันมีอยู่ใช่ไหม อย่างของที่มันมีอยู่แล้วทุกอย่างมีอยู่ แต่ถ้าเป็นอรูปรฌาน..

อรูปรฌานนี้ ในเมื่อมันจะไป.. มันจะไปในอากาศ นี่อากาศสำคัญายตนะคือมันเป็นอากาศธาตุ คือความว่าง ! คือความว่าง เห็นไหม

แล้วความว่างนี้พุดถึงโดยวิทยาศาสตร์ว่างไม่ได้เพราะอะไร เพราะคนเพราะมนุษย์นั่งอยู่ วัตถุมันมีอยู่ แล้วมันจะว่างได้อย่างไร นี่พุดถึงวิทยาศาสตร์ คือมันเป็นวัตถุ แต่ถ้าอากาศสำคัญายตนะนี้มันไม่ใช่เป็นที่วัตถุ มันเป็นที่ใจเรา

พอเป็นที่ใจเรา แล้วใจเรากำหนดอากาศสำคัญายตนะ นี่กำหนดหมดเลย พอใจเรามันปล่อยหมด มันไม่มีอะไรเป็นสิ่งที่คิดขวางใจไหม มันเป็นอากาศ อากาศสำคัญายตนะ แล้วพออากาศสำคัญายตนะ มันมีใครละที่นี้ มันก็มีภู่นั่งขวางอยู่นี่ไง ตัวกูก็ต้องเป็นอากาศ อากาศสำคัญายตนะ เป็นอากาศไปหมดเลย !

แล้วจิตมันรู้ที่อยู่ พอจิตรู้ที่อยู่กำหนด นี่อากาศสำคัญายตนะ...

แล้ววิญญาณ์ญายตนะ วิญญาณ ! วิญญาณรับรู้อากาศ... พอวิญญาณรับรู้ไปทั่วเลย อากิญจัญญายตนะ ! แล้วอากิญจัญญายตนะเป็นอย่างไร.. เนวสัญญานาสัญญายตนะ กำหนดจิตขึ้นไป

กำหนดจิตขึ้นไปแล้วพอมันเป็นนะ มันจะเห็นการเปลี่ยนแปลงเป็นระดับ ระดับอย่างนี้เป็นอย่างนี้... ระดับอย่างนี้เป็นอย่างนี้ เห็นไหม มันถึงมีระดับ

นี่ที่ว่าครูบาอาจารย์ของเราจะเข้าสมาบัติ เหาะ ! ไปเลย... มี ! ครูบาอาจารย์เราทำได้เยอะมาก แต่ครูบาอาจารย์ของเราทำไว้เพื่อพิสูจน์ว่า ทฤษฎีนี้ หรือสิ่งนี้มีจริง แล้วผู้ปฏิบัติได้จริง แต่ถ้าเอามาทางโลก...

อย่างครูบาอาจารย์ของเราทำแล้วเก็บไว้ข้างใน คือใครก็แล้วแต่อยากจะทดสอบว่ามันเป็นจริงหรือเปล่า มันมีจริงหรือเปล่า แล้วพอมันมีจริงแล้ว ผู้ที่ทำได้จริง เห็นใหม่จะอ่อนน้อมถ่อมตน เก็บเอาไว้ในใจดวงนั้น เพราะอะไร เพราะไม่มีใครรู้อะไรกับเรา หรือใครจะรู้อะไรกับเราไปไม่ได้ วุฒิภาวะของเรามันแตกต่างกันมาก

มันเหมือนกับว่า เคี้ยวนี้สิ่งใช้สอยระหว่างคนละมิติเลย เทวดาใช้สอยสิ่งอะไรอย่างนี้ แล้วมนุษย์จะเอาสิ่งนั้นมาใช้สอยกับมนุษย์นี้มันไม่ได้

นี่ก็เหมือนกัน จิตที่มันเป็นไปอย่างนั้นแล้วมันเป็นไปไม่ได้ ที่นี้ให้กำหนดอย่างนี้ ถ้าเป็นจากฌาน ๔ ขึ้นอากาศาณัญจายตนะ วิญญาณัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัจญญา... แต่อย่างนี้ฌานก็คือฌาน มันต้องพอทำความเข้าใจแล้วเราต้องใช้ปัญญา พุคถึงถ้าเป็นชาวพุทธนะ

อันนี้พูดถึงฌาน ๔ นะ

ถาม : ๓. การเดินจงกรมสามารถเข้าถึงฌาน ๔ ได้ไหม

หลวงพ่ : “การเดินจงกรมนี้จิตสงบได้” แต่เวลาเข้าเป็นฌาน ๔ แล้วยังจะไปได้อยู่แต่ฌาน ๔ ได้ เพราะเดินจงกรมไปนี่มันเป็นข้างใน แต่ข้างนอกมันหมุนได้ แต่ถ้าอย่างนี้มันอัปนาสมาธิไม่ได้

“เพราะว่าฌาน ๔ นะ รูปฌาน-อรุปฌานกับสมาธิแตกต่างกันนิดหนึ่ง”

ถ้าเป็นสมาธิ อย่างเช่นอุปจาระ ถ้าเดินจงกรมนี้อุปจาระยังใช้ได้ แต่ถ้าเป็นอัปนา นี่ไม่ได้ ต้องนั่งลงเลย เพราะ ! เพราะมันนั่งลงในทางจงกรมนั่นเลย เพราะเวลานั่งในทางจงกรมแล้วมันจะดับหมดใจ

เวลาเข้าไปแล้วนี่มันจะสักแต่ว่ารู้ มันตัดความรู้หมดเลย จิตเด่นอยู่คนเดียว จิตเด่นอยู่เฉพาะจิต พอจิตเด่นอยู่เฉพาะจิตนี่มันปล่อยร่างกาย แม้แต่จิตอยู่ในร่างกายนี้ มันก็ปล่อยร่างกายนะ

จิตนี้ จิตกับกายอยู่ด้วยกันนี้แหละ พอเวลาจิตมันรวมตัวเป็นอิสรภาพ มันปล่อยความรู้สึกในความรู้สึกของกายหมดเลย รูป รส กลิ่น เสียง ไม่ได้ยิน ศูนย์ประสาทต่างๆ คับหมด จิตรู้หนึ่งเดียว ! เพราะอย่างนั้นถึงเดินจงกรมไม่ได้

เดินจงกรมได้ เดินจงกรมไปเรื่อยๆ เพราะการเดินจงกรมขึ้นมา ถ้าเราจะนั่งเลย มันจะไม่ได้เป็นผลอย่างนั้น ต้องเดินจงกรมก่อน เดินจงกรมจน ! จนว่าจิตมันละเอียด เราจะย่างก้าวไม่ได้ คำว่าย่างก้าวไม่ได้ คือจิตมันจะไม่ออกรับรู้ ถ้าจิตไม่ออกรับรู้แล้ว จิตมันจะหมุ่นอยู่ในตัวของมันเอง ถ้าอยู่อย่างนี้มันก็จะขึ้นอยู่

ฉะนั้นเราถึงต้องนั่งลง ! นั่งลงเพราะอะไร เพราะว่ามันไม่มีการเคลื่อนไหวจากร่างกายแล้ว พอจิตไม่มีการเคลื่อนไหวจากร่างกาย จิตมันไม่ต้องบริหารอะไรมันแล้ว มันจะหดตัวมันเข้ามา ถ้ามีสติพร้อมนะ ! มันจะหดตัวมันเข้ามา ต้องนั่งลงเลย

นี่พูดถึงว่าการเดินจงกรม... ขอให้ทำได้จริง ! ขอให้ทำได้จริง ! ถ้าทำได้จริงมันจะรู้ได้ไง

ข้อต่อไปเรื่องลักษณะที่มันคิดอย่างนี้นะ แบบว่ามันเป็นสังคัม อย่างเช่นเราพูดกับพระบ่อยเวลาคุยกับพระ

พระนี่นะศีล ๒๒๗ ฉะนั้นศีล ๘ นี่เขาห้ามฟังเพลง ห้ามดูมหรสพไซ้ใหม่ ฉะนั้นเวลาเราไปบิณฑบาต ทุกบ้านนี่เปิดเพลงหมดเลย อย่างนี้เราผิดศีลใหม่... ไม่ผิด ! ไม่ผิด เพราะว่าเราไม่ได้เปิด แต่เขาเปิดไซ้ใหม่ คือสังคัมเขาเป็นอย่างนั้น

ไอ้พวกลักษณะที่พวกภิกษุนี้ “ภิกษุข้ามด่านขนอน” คือสมมุติว่าเราข้ามระหว่างเขตแล้วเราเอาเข้ามาเอง อย่างนี้ผิด เพราะเขตนั่นมันเป็นเขตระหว่างว่าภิกษุไซ้ใหม่ แต่นี่มันอยู่ในพื้นที่

ที่เราพูดนี้เราไม่มีเจตนา เพราะธุรกิจก็เป็นอย่างนั้น เพียงแต่ถ้าเราละอายใจอย่างนั้นเราไม่ไปยุ่งก็ได้ ถ้าเราไม่ไปยุ่งมันก็จบไป อันนี้เราจะบอกว่ามันเป็นเรื่องของกฎหมาย เป็นเรื่องของสังคม แต่เรื่องศีลนี้มันเป็นเรื่องของตัวเรา

เรื่องของตัวเราคือว่าถ้าเราเห็นว่ามันผิด แล้วเราไม่ทำมันก็จบ เราไม่ไปยุ่งกับเขา

ถาม : ๕. สังขารในปฏิจจสมุปบาท คืออย่างเดียวกับขั้น ๕ ไหม

หลวงพ่ : ไม่หรอก สังขารอย่างหยาบ สังขารอย่างกลาง สังขารอย่างละเอียด และอย่างละเอียดสุด “สังขารในขั้น ๕ คือความคิดปกติ สามัญสำนึกเรานี้แหละ”

ฉะนั้นพอจิตมันสงบเข้าไปแล้วนี่ อวิชชา ปัจจยา สังขารา สังขารา ปัจจยา วิญญาณัง เราถึงแบ่งแยกวิญญาณเป็น ๒ ชั้น ใจ เราแบ่งแยกวิญญาณไว้ ๒ ระดับ

“ระดับหนึ่งคือวิญญาณรับรู้” วิญญาณรับรู้คือวิญญาณในขั้น ๕ อย่างเช่นเรารับรู้เสียง สื่อความหมายนี่คือวิญญาณของโลก แต่พอจิตมันสงบแล้ว จิตมันสู่จิติจิตแล้ว “นั่นละวิญญาณในปฏิสนธิ วิญญาณในปฏิจจสมุปบาท”

อวิชชา ปัจจยา สังขารา สังขารา ปัจจยา วิญญาณัง... วิญญาณัง เห็นไหม

“วิญญาณในปฏิจจสมุปบาทกับวิญญาณในขั้น ๕ แตกต่างกันมาก !”

มันเหมือนกับ.. คูสิเรารู้ถึงร่างกายของเรา เวลาเราจับเราก็รับรู้สึกลงได้ใช่ไหม เรารับรู้สึกลงได้ เราสัมผัสผ่านผิวหนังใช่ไหม แต่ความคิดความรู้สึกเราคิดถึงผิวหนังเราสิ อันนั้นมันเป็นความรู้สึกของจิต เป็นความรู้สึกจากภายใน

อันนี้ก็เหมือนกัน “สังขารในปฏิจจสมุปบาทกับสังขารในขั้น ๕” สังขารในปฏิจจสมุปบาท คือสังขาร ความรู้สึกปรุงอันละเอียดลึกลงๆ ในตัวมันเอง แต่สังขารในวิญญาณในขั้น ๕ อย่างเช่นสีเขียว สีเหลือง สีแดงนี่เห็นไหม เรารับรู้สีนี่คือสังขาร คือความแยกแยะของความคิด

ที่นี้สังขารในปฏิจสมุปบาทกับสังขารในชั้น ๕ คนละอัน คนละชั้น แล้วแตกต่างกันมากด้วย มันเหมือน ๑ บาทกับ ๑,๐๐๐ บาท ค่าของ ๑ บาทกับค่าของ ๑,๐๐๐ บาท ราคามันแตกต่างกัน

นี่ก็เหมือนกัน ชั้น ๕ กับสังขาร สังขารในปฏิจสมุปบาท... ไอ้กรณีอย่างนี้เนะ มันจะเหมือนกับเมื่อวานเลย เหมือนกับเมื่อวานที่เราพูดถึงเรื่องอวิชชา

โยมนี้..เราไม่เชื่อว่าโยมเห็น ! เราไม่เชื่อว่าโยมเห็นสังขารในปฏิจสมุปบาท แต่มันเป็นจินตนาการ มันเป็นจินตนาการ มันแค่สงสัยไซ้ใหม่ มันยังไม่เห็นหรอก

เพราะถ้าเห็นนี่มันก็เหมือนกับหมอนี่แหละ ตอนนี้นำใจอยู่ไหน.. อยู่ข้างซ้าย นี่เรารับรู้ได้นะ แต่ถ้าจริงๆ แล้วมันต้องผ่า ผ่าแล้วแหวกอกเข้าไป เห็นหัวใจเต้นตุบๆ ไอ้ผ่านี่คนนั้นเกือบตายนะ ต้องวางยาสลบหมดเพราะผ่าเลย จริงไหม

ไอ้นี้ก็เหมือนกัน เราจะผ่าสังขาร ! ผ่าสังขารคือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเป็นชั้นๆ เข้าไป.. เป็นชั้นๆ เข้าไป จนเห็นสังขารจากภายใน มันผ่าด้วยวิจิตใจ มันผ่าด้วยจิต ด้วยความเห็น ด้วยปัญญาที่ผ่าเข้าไปหลายชั้น ถ้าเป็นความจริงนะ เป็นข้อเท็จจริง

ฉะนั้นเพียงแต่ตอบว่า “สังขารในปฏิจสมุปบาท คืออย่างเดียวกับชั้น ๕ ใหม่”

ไม่ ! ไม่ ! ตรงนี้แหละที่ในปริยัติกับปฏิบัติมันแตกต่างกัน คำว่าวิญญาณ ก็วิญญาณเหมือนกัน แต่วิญญาณนี้วิญญาณอะไร

ที่นี้พอวิญญาณอะไร แล้วผู้ปฏิบัตินี้เขาพูดถึงวิญญาณ คือวิญญาณในอายตนะ วิญญาณในปฏิจสมุปบาท วิญญาณในจิตว่าอย่างนั้นเลย นี่มันเลยมีความแตกต่างกัน เวลาพูดอะไรมันถึงจะขัดแย้งกันไง เพราะอะไร เพราะในพระไตรปิฎก ตัวอักษรมันบัญญัติไว้อย่างนั้น แต่พอปฏิบัติไปแล้ว ตัวอักษรในพระไตรปิฎกนั้นจริง แต่เรารับรู้ได้ นี่มันละเอียดลึกซึ้งเป็นชั้นเป็นตอนเข้าไป ฉะนั้นถึงบอกว่าไม่เหมือนกันเนาะ จบ !

เข้าข้อนี้แล้ว

ถาม : ๒๐๐. พุทฺโธบางครั้ง...

หลวงพ่ : อันนี้ปฏิบัติเริ่มต้นมา แล้วเขามีปัญหาของแต่ละคนไม่เหมือนกัน แต่เป็นการปฏิบัติเริ่มต้น

ถาม : หลังจากลูกได้ฟังธรรมของหลวงพ่แล้ว ลูกก็ลองพุทโธอย่างเดียว โดยไม่สนใจลมหายใจ ลูกรู้สึกว่ใจเหมือนอยู่กับรอบนอก ไม่เข้าข้างใน แต่ถ้าลูกไม่บริกรรมอะไร แต่ดูเข้ามาที่ตัวเรา ไม่ว่าจะมองที่ขา ท่านั่ง หรือท้องที่พองยุบ หรือบริเวณลมเข้าออกที่จมูก แต่ไม่เห็นว่าเป็นจมูก ดูอยู่นิ่งๆ อย่างนี้ลูกจะถนัดมากกว่า

บางครั้งลูกไม่ได้มองเข้ามาที่ตัวเอง ลูกก็รู้อยู่ที่ว่กำลังหายใจเข้า กำลังหายใจออก รู้อยู่นิ่งๆ พอความคิดแว็บขึ้นมา ลูกก็รู้ว่าเกิดความคิด บางครั้งก็คิดไปเรื่อยๆ พอสติทันก็หยุด บางครั้งก็คิดพิจารณาว่า

“ความคิดเกิดขึ้นได้เพราะอาศัยอะไร.. มีอะไรเป็นส่วนประกอบ”

หลวงพ่ : นี่เขาใช้ปัญญาเริ่มไตร่ตรอง

ถาม : ทำไมอยู่ๆ ความคิดก็แว็บขึ้นมา เพราะลูกก็ดูอยู่ แล้วอยู่ๆ มันก็แว็บขึ้นมา มันจึงชวนให้สงสัย บางครั้งก็คิดได้ว่าเกิดจากความจำเก่าๆ บางครั้งก็ไม่ใช่สิ่งที่เคยเจอมาก่อน แต่คือการคิดเพิ่มเติมจากปัจจุบัน บางครั้งก็ความคิดปนเปไปจนจับต้นชนปลายไม่ถูก ลูกจึงกลับมาบริกรรมพุทโธเพื่อตั้งหลักใหม่ แต่ถ้าจะเริ่มต้นจากพุทโธเลย ลูกรู้สึกว่าอึดอัด พยายามที่จะฝืนแต่ใจมันรู้สึกว่มันไม่เข้าข้างใน พุทโธอยู่ข้างนอก... วิธีการที่ลูกทำอยู่นี้ พอจะทำต่อได้ไหมคะ ขอช่วยชี้แนะด้วย

หลวงพ่ : ได้ ! คำว่าได้นะ คือให้เราพุทโธไปก่อน พุทโธนี้มันเหมือนกับการทำงานไ้ เหมือนกับนักกีฬา เห็นไหม เวล่านักกีฬาจะลงแข่งขัน เขาจะต้องอบอุ่นร่างกายก่อน

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเราจะคิดไปเลย นี่เราก็คิดเป็นโลกๆ ให้เราพุทโธไปก่อน.. พุทโธไปก่อน พุทโธมันเหมือนกับเราอบอุ่นร่างกายไปก่อน แต่เวลาอบอุ่นร่างกายไปแล้ว พอร่างกายนี้มันได้รับความอบอุ่นแล้ว พอลงไปเล่นกีฬามันจะต่อเนื่องไปเลย

จะนั่นเวลาเราใช้ความคิด ถ้าความคิดมันคอยสังเกตนั่นเป็นปัญญาอบรมสมาธิ ถ้าเรามีสติปัญญาแล้วดูความคิด ดูว่าความคิดมันเกิดจากอะไร แล้วหาคำตอบมัน

นี่มันหมุนไป แล้วถ้าอย่างนั้นกลับมาที่พุทโธได้ เพราะมันทำแล้วมันเข้าข้างใน เห็นไหม คือเราทำสิ่งใดก็แล้วแต่ เราต้องมีผลตอบสนองไง เราทำขึ้นมาเพื่อความสงบ แล้วมันสงบขึ้นมาอย่างไรได้ก็ว่ามันมีผล

ถ้ามีผล เพราะพุทโธ พุทโธ พุทโธนี่มันเหมือนกับ.. เราจะพูดบ่อยว่าในสังคม อย่างอาหารในเมืองไทย ถ้าเขามีน้ำพริกถ้วยเดียวใช้ไหม มีชนิดเดียวแล้วขายทั่วประเทศ นี่มันไม่มีใครกินหรอก อาหารแต่ละภูมิภาคก็ไม่เหมือนกัน แม้แต่ภูมิภาคเดียวกัน คนก็ชอบไม่เหมือนกัน

นี่คำว่าพุทโธ พุทโธนี่โดยหลักก็เหมือนข้าว ทุกคนต้องกินข้าว แต่จะกินกับอะไรล่ะ ข้าวเรามีแล้วเราจะกินข้าวกับอะไร เราจะเอาอาหารอะไรมากินกับข้าว นั่น

พุทโธ พุทโธ พุทโธไปก่อน.. พุทโธไปก่อน แล้วถ้าเราจะกินกับอาหารอะไร นี่คือมันต้องมีอุบายไง ถ้าไม่มีอุบายเราจะปฏิบัติไปได้อย่างไร แต่เริ่มต้นนี้ ทุกคนถ้าเราไม่มีอาหารจะกิน เราขอมีข้าวเป็นหลักไว้ก่อน ถ้ามีข้าวเราจะกินกับอะไรก็ได้ใช้ไหม

นี่ทำอะไรไม่ได้ก็พุทโธ พุทโธไปก่อน ระลึกถึงพระพุทธเจ้าไว้ก่อน แล้วเราใช้ปัญญาของเราใคร่ครวญ เราเปลี่ยนแปลงก็ได้ คำว่าเปลี่ยนแปลงคือมีสติ ต้องมีคำบริกรรม มีการกระทำอยู่ จะอยู่เฉยๆ ไม่ได้

การอยู่เฉยๆ แล้วจะมีเนื้องานขึ้นมา... ไม่มี ! การอยู่เฉยๆ แล้วมันเป็นเอง ไม่มี !

จะนั่นมันต้องมีคำบริกรรมอย่างเดียว คำบริกรรมนี้สำคัญมาก เพราะคำบริกรรมนี่คือให้จิตมันได้ขยับเขยื้อน เห็นไหม

“จิตเป็นนามธรรม” แล้วเราไม่มีอะไรให้มันเกาะ ก็ให้มันเกาะพุทโธ หรือเกาะอะไรก็ได้ ถ้าพอมันเกาะแล้วมันมีกำลัง มันเริ่มเป็นอิสระของมัน มันเริ่มสบายของมัน อย่างนั้นจะคิดอะไรก็ได้ถ้าคิดแล้วมีสติ แต่ถ้าพอมันไม่มีสติหรือว่ามันขาดช่วง ก็ให้กลับมาพุทโธต่อ เห็นไหม

“พุทโธคือข้าว.. ไม่มีอะไรกินก็มีข้าวกิน” ไม่มีอะไรเลยก็มีข้าว เปิดหม้อก็ยังมีข้าว

พุทโธ พุทโธ พุทโธ... ทำอะไรไม่ได้ให้กลับมาพุทโธ ไปไหนไม่ถูกให้กลับมาพุทโธ ไปไหนไม่ได้ให้กลับมาพุทโธ ถ้ามันไปไหนได้ให้มันไปก่อน ถ้าไปแล้ว เออ.. กินข้าวแล้วเบื่อไปกินอย่างอื่นก่อน พอกินอย่างอื่นแล้วท้องเสีย โอ๊ย... ไม่ดีเลย กินนู่นแล้วไม่สบายไม่ดีเลย พอไปทำอย่างอื่นแล้วผิดพลาด ไปทำอะไรแล้วไม่สมประโยชน์ กลับมากินข้าวเราดีกว่า ! นี่เอาข้าวเป็นตัวหลัก พุทโธไว้ พุทโธ เห็นไหม

พุทโธเป็นบางครั้ง บางครั้งก็ใช้ความคิด... อย่างนี้ได้ !

ถาม : ๒๐๑. “พุทโธ ! แต่ไม่ได้นั่งสมาธิ”

หลวงพ่ : พุทโธทั้งนั้นเลยนะ พุทโธเป็นแผงเลยวันนี้

ถาม : ผมได้ภาวนาพุทโธทุกเวลาที่นึกได้ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นเวลาระหว่างหนึ่งแล้วแต่ไม่ได้นั่งสมาธิเลย

หลวงพ่ : เห็นไหม เขาใช้ยืน เดิน นั่ง นอน คือไม่ได้นั่งสมาธิใจ แต่กำหนดพุทโธอยู่

ถาม : เป็นเวลาระยะหนึ่งแล้ว แต่ไม่ได้นั่งสมาธิเลย เพราะที่บ้านมีคนอยู่เยอะไม่สะดวก ผมก็มีบางสิ่งๆ ที่เปลี่ยนไปในตัวผม เช่น จากที่เคยโมโหอยาก แต่ถ้าโมโหก็โมโหแบบขาดไปเลย ตอนนี่กลายเป็นโมโหง่าย ๆ พออะไรมาคิดหนึ่งก็โมโหเลย แต่พอจบเรื่องก็หายตอนนั้นเหมือนกัน แล้วจึงกลายเป็นคนเงียบๆ อยู่กับตัวเอง ไม่ค่อยได้คิดอะไร คล้ายๆ อาการโรคซึมเศร้า แต่ไม่ใช่ !

หลวงพ่ : นี่เขาบอกเองว่า... แต่ไม่ใช่ !

ถาม : ผมขอถามว่ามันเป็นอะไรครับหลวงพ่ มั่นใจหรือไม่ดีที่เป็นอยู่อย่างนี้ แต่มันก็สงบดี ไม่ได้เกิดความเบื่ออะไร

หลวงพ่ : มันดี ! มันดี ! คำว่ามันดีหมายถึงว่า คนเรานี้จะ รู้สึกสำนึกตัวเองคือคนดี ! คนเรานี้จะ เราจะผิดพลาดต่อเมื่อเราผลอ เราเรอ เราเผอเรอคือเราไม่มีสติกับตัวเอง

การกำหนดพุทฺโธ พุทฺโธ ยืน เดิน นั่ง นอนได้หมด ใครทำอะไรก็ได้ หลวงปู่ฝัน ท่านสอนไว้ หายใจเข้านึกพุท หายใจออกนึกโธนี้ อย่าหายใจทิ้งเปล่าๆ นั่งรถเมล์ก็ทำได้ จะทำอะไรก็ได้ เรามีสติกับเรา

คนมีสติสามัญสำนึกนี้ จะทำอะไรไม่ผิดพลาดหรือก ที่มันไม่ดี.. ไม่ดีเพราะเรา ปล่อยตัวตามสบายไซ้ใหม่ ปล่อยตามสะดวกสบายเลยนะ มันก็ไปตามอำนาจของมัน

ฉะนั้นพอเราพุทฺโธ พุทฺโธ เห็นไหม พอเราพุทฺโธนี้จากโมโหยาก มันก็โมโหง่าย ขึ้น คำว่าโมโหง่ายคือว่ามันทันใจ โมโหขึ้นมาแล้วก็หยุดเดี๋ยวนั้น แต่เมื่อก่อนถ้าโมโห แล้วคือมันขาดเลย พอโมโหแล้วมันควบคุมไม่ได้ พอมันเต็มเชื้อเต็มพิน พอพินมัน พอแล้ว มันจุดไฟติดแล้วนะ มันเผาไหม้หมดเลย

แต่นี้พอเห็นจุดไฟแล้ว มันก็ดับ.. จุดไฟแล้วมันก็ดับ.. แต่มันเห็นจุดไฟได้ง่ายดับ ไฟได้ง่าย เหมือนกับมันเป็นเรื่องปกติ พอเป็นเรื่องปกติแล้ว เราก็ดูของเราไปเรื่อยๆ มัน มีสติไปเรื่อยๆ อย่างนี้เพราะจิตเรารับรู้เองว่ามันดีขึ้นไซ้ใหม่ แต่เหมือนชิมเสร์ !

คำว่าชิมเสร์คือมันขาดสติ เหมือนเราเข้าโรงพยาบาลคนไม่มีสติ พอเข้าไปแล้ว พวกนั้นเขาบอกว่าเราบ้า นะ มันจะบอกว่า นั่น.. คนบ้ามาแล้ว เราก็ว่ามันเป็นคนบ้า เพราะอะไร เพราะเขาไม่เข้าใจตัวเขา

ไอนี้ก็เหมือนกัน โรคชิมเสร์.. มันเหมือนโรคชิมเสร์ แต่เรามีสตินี้มัน ไม่ชิมเสร์ ! โรคชิมเสร์คือเขาขาดสติ เขาจะชิมเสร์ แต่นี้มันเหมือนกับชิมเสร์ไง เราก็ตั้งสติไว้ สติมันจะดีขึ้นมา... ดีขึ้นมาถ้าทำไปเรื่อยๆ นะ ทำไปเรื่อยๆ มีสติไปเรื่อยๆ เหมือนกับเรา ออกกำลังทุกวันร่างกายมันจะแข็งแรงขึ้นมา

เราพุทฺโธเรื่อยๆ ยืน เดิน นั่ง นอนเราพุทฺโธอยู่เรื่อยๆ จิตใจมันจะแข็งแรงขึ้นมา.. ถ้าจิตใจมันแข็งแรงขึ้นมา แต่ถ้าจิตใจอ่อนแอ เห็นไหม หลงก็ง่าย ลืมก็ง่าย คนอื่นหลอก ก็ง่าย ใครชักนำก็ง่าย เพราะมันอ่อนแอ !

แต่ถ้าเราฝึกของเรา แล้วพอมันเข้มแข็งขึ้นมา เห็นไหม ใครจะชักนำไปไหนเราก็มีสติปัญญาใคร่ครวญ คือมันดีไปหมดเลย ! ถ้าจิตมันดี ทุกอย่างมันดีไปหมดเลย แต่ถ้าไม่ดี มันไม่มีสติ มันก็โดนหลอกหมดแหละ

ฉะนั้นสิ่งที่ทำมานี้ถูกต้อง ! ที่นี้ไอ้เรื่องโรคซึมเศร้าไม่ซึมเศร้านั้น มันเป็นเรื่องประโยชน์กับเรา แล้วถ้าเรามีสติมันจะดีของมันไปเอง

ข้อ ๒๐๒ เนาะ อันนี้ก็เรื่อง “จิตคืออวิชา” อีกแล้ว แต่ไอ้เนี่ยมันถามมาด้วยความสงสัยของตัวเอง

ถาม : ๒๐๒. ผมปฏิบัติทำสมาธิภาวนามานานหลายปี แต่เพิ่งจะรู้เห็นธรรมเป็นลำดับขั้นตอนไล่เข้ามา ตั้งแต่หยาบๆ จนถึงตอนนี้เกิดความรู้สึกว่า “จิตเป็นตัวโง่ เป็นตัวน่ารำคาญ เพราะความเป็นนักรู้ของจิต” ไม่ว่าจะเราอยากรู้หรือไม่อยากรู้ จะอยากปรุงแต่งหรือไม่อยากปรุงแต่งนามรูปทั้งหลาย แต่จิตมันก็ยังไปรู้ไปปรุงแต่งนามรูปทั้งหลายอยู่ดี

ผมเคยมั่นใจว่าจิตรู้ในขั้น ๕ จนจิตปล่อยวางไม่ปรุงแต่งรูปนามทั้งหลายได้ในระดับหนึ่ง จนคาดหมายไปว่า ถ้าปฏิบัติและพิจารณาขั้น ๕ ต่อไปอย่างเดิมเรื่อยๆ จิตก็จะค่อยๆ ปล่อยวางนามรูปไปมากขึ้นเรื่อยๆ จนถึงไม่สุขไม่ทุกข์ เพราะจิตไปยึดเอานามรูปปรุงแต่งอีกต่อไป แต่ไปๆ มาๆ กลับกลายเป็นว่า “เห็นว่าจิตคือตัวโง่ คือตัวอวิชา น่ารำคาญที่ต้องปล่อยวางมากที่สุด”

ที่มาที่ไปของคำถามกระผมคงเล่าได้อย่างย่อๆ สั้นๆ มาก เพราะถึงอย่างไร เล่าตรงนี้ก็เล่าไม่ครบถ้วน จึงขอโอกาสถามอาจารย์ว่า

๑. จิตคือตัวอวิชาใช่หรือไม่ครับ

หลวงพ่ : “จิตคือตัวอวิชาใช่หรือไม่ครับ” นี้ข้อ ๑ นะ เคียวยังมีข้อ ๒

ไอ้การปฏิบัติ การขยายความนี่นะ.. การขยายความว่าจิตคือจิต อวิชชาคืออวิชชา
นี่ พระพุทธเจ้าก็พูดเหมือนกับอภิธรรมนี้แหละ อภิธรรมนี้เป็นวิทยาศาสตร์ทางจิต คือ
พระพุทธเจ้าทดสอบตรวจสอบเสร็จหมดแล้ว แล้ววางทฤษฎี วางระบบของมัน

ทีนี้ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะรู้ว่าอะไรเป็นจิต อะไรเป็นอวิชชา นี่มันรวมตัวกันมา
ก่อน... มันรวมตัวกันมาก่อนคือว่า เพราะมันมีอวิชชา มันไม่มีต้นไม่มีปลาย คำว่าไม่มี
ต้นไม่มีปลาย คือจิตนี่มันเกิดตายเกิดตาย ไม่มีต้นไม่มีปลาย ไม่มีที่สิ้นสุด จิตนี่มันมาของ
มันตลอด ทีนี้พอมันเกิดมาเป็นมนุษย์ขึ้นมาแล้ว มันก็มีอวิชชาในตัว เพราะถ้ามันไม่มี
อวิชชาแล้วมันจะมากเกิดได้อย่างไรละ

เริ่มต้นขบวนการของการเกิดนี่ คือในตัวจิตมันมีอวิชชาอยู่แล้ว พอจิตมีอวิชชาอยู่
แล้ว แล้วเพราะมันมีอวิชชามันถึงเกิด พอเกิดมานี้คือมันมีของมันอยู่แล้วไง

ฉะนั้นเวลาขบวนการในอภิธรรมนี้เขาว่า “จิตเป็นอย่างนั้น... อวิชชาคืออย่างนั้น”
ขบวนการอย่างนี้มันเป็นวิทยาศาสตร์

“แต่มันเป็นอย่างนั้นเพราะพระพุทธเจ้าพุทธวิสัย”

เพราะปัญญาของพระพุทธเจ้า... พระพุทธเจ้าเห็นชัดเจน แล้วเห็นตามความเป็น
จริง แล้วแยกแยะไปตามความเป็นจริงอย่างนั้น แต่อย่างพวกเรานี้เป็นคนคิด ! คนคิดนี้
มันยังไม่ได้แยกแยะ มันยังไม่ได้แยกแยะออกมาเป็นขบวนการอย่างนั้น แล้วเราจะเห็น
เป็นขบวนการอย่างนั้นไหม... เราไม่เห็นหรอก !

ทีนี้พอเราไม่เห็นบีบมันถึงว่า “จิตเป็นอวิชชาหรือเปล่าละ” เราถึงบอกว่า “ใช่ !
จิตเป็นอวิชชา” แต่จริงๆ นี่พอขบวนการแยกแยะแล้วจิตเป็นอวิชชาหรือเปล่าละ....

“จิตไม่เป็นอวิชชา ! จิตเป็นจิต อวิชชาเป็นอวิชชา” จริง ! ตามขบวนการของ
พระพุทธเจ้านี้ถูกต้อง แต่ในปัจจุบันขบวนการอย่างนั้นของเรายังไม่เกิด ขบวนการอย่าง
นั้นเรายังไม่เห็น เพราะเราไม่รู้จักขบวนการอย่างนั้น เราไม่เห็นขบวนการอย่างนั้นมันถึง
เป็นอันเดียวกันไง จิตถึงเป็นอวิชชา

คำว่าจิตเป็นอวิชชา นี่เพราะจิตมันมีอวิชชาอยู่มันถึงมาเกิด แต่ถ้าบอกว่าจิตเป็นอวิชชา นี่เขาจะพูดเป็นทฤษฎีไง ว่าถ้าจิตเป็นอวิชชานี้มันก็ต้องแยกกันไม่ได้ไง

ถ้าจิตเป็นอวิชชา ถ้าอวิชชาเป็นจิต อย่างนั้นคนพูดก็บ้าสิ ! คนพูดไม่ได้บ้า คนพูดจะพาเข้าไปดูความจริง เข้าไปดูว่าอะไรเป็นจิตอะไรเป็นอวิชชาต่างหาก นี่พูดถึงภาคปฏิบัติดิเนะ

แล้วที่เขาถามว่า “จิตคือตัวอวิชชาใช่หรือไม่ครับ” ถ้าเราบอกว่าใช่ เดี่ยวพรุ่งนี้ในเว็บไซค์มันจะถามเข้ามาเลยว่าหลวงพ่อนี้ต้องจับส่งโรงพยาบาลแล้ว สถิติสมบุรณ์ใหม่ตอบผิดๆ อย่างนี้ แหม.. จิตเป็นอวิชชาได้อย่างไร เขาจะเอาโง่มาถาม แล้วเอาเราไปส่งโรงพยาบาล

ขบวนการของมันนี่ใช่ ! ในพระไตรปิฎกพูดอย่างนั้นจริงๆ ว่า “จิตเป็นจิต จิตไม่ใช่อวิชชา อวิชชาไม่ใช่จิต” ก็ว่ากันไป แต่นี่เขาถามว่า “จิตเป็นอวิชชาใช่ไหม” นี่เป็นขบวนการที่เขาเห็นของเขามา ถ้าเขาเห็นนะ ! ถ้าเขาไม่เห็นนี่ก็ตอบกระดากก็แล้วกัน กระดากมันถามมา แล้วเราก็ตอบให้กระดากมันรับรู้

ถาม : ๒. ถ้าผมปฏิบัติ แล้วพิจารณาขั้น ๕ อย่างนี้ต่อไปเรื่อยๆ ผมจะปล่อยวางจิตได้หรือไม่ครับ ผมต้องกราบขออภัยอาจารย์ด้วย เพราะผมไม่ได้เล่าวิธีพิจารณาขั้น ๕

หลวงพ่ : ถ้าพิจารณาขั้น ๕ แล้วมันปล่อยไปเรื่อยๆ คำว่าปล่อยไปเรื่อยๆ นี่มันไม่ปล่อยหรอก ! มันไม่ปล่อยเพราะอะไร มันไม่ปล่อยเพราะว่ามันไม่มีจิต ไม่มีจิตคือสมาธิ

ถ้าสมาธิเป็นสมาธิแล้ว จิตกับสมาธินี้ คือสมาธินี้เกิดจากจิต พอจิตมีกำลัง จิตมีสมาธิขึ้นมา พอพิจารณาขั้น ๕ มันพิจารณาความจริงนี้มันจะปล่อยขั้น ๕ มา

“ขั้น ๕ ไม่ใช่ทุกซ์ ทุกซ์ไม่ใช่ขั้น ๕... ขั้น ๕ ไม่ใช่เรา เราไม่ใช่ขั้น ๕”

ขั้น ๕ ไม่ใช่ทุกซ์ ทุกซ์ไม่ใช่ขั้น ๕.. ขั้น ๕ ไม่ใช่เรา เราไม่ใช่ขั้น ๕... แล้วใครรู้ ใครรู้ใครเห็น ใครปล่อย

นี่ขั้น ๕ ไม่ใช่เรา เราไม่ใช่ขั้น ๕ นี้ทุกคนรู้หมดแหละ ทุกคนเอากระดาษคนละแผ่นแล้วตอบมาเลย ทุกคนเขียนถูกหมดแหละ แล้วตัวเองได้อะไร ตัวเองไม่ได้อะไรเลย เพราะว่าตัวจิตมันไม่รู้จริง

แต่ถ้าจิตมันสงบเข้ามา เห็นไหม เวลาจิตสงบมันพิจารณาขั้น ๕ พอพิจารณาขั้น ๕ แล้วมันปล่อย พอตทั้งคปทาน มันปล่อยเข้ามาบ่อยครั้งเข้า... บ่อยครั้งเข้าจนสมุจเฉทคปทาน

“ขั้น ๕ ไม่ใช่เรา เราไม่ใช่ขั้น ๕... ขั้น ๕ ไม่ใช่ทุกข์ ทุกข์ไม่ใช่ขั้น ๕”

แล้วใครรู้... จิตดวงไหนรู้... ไ้อ้จิตดวงที่รู้นั้นละโสคาบัน แต่ไ้อ้จิตดวงที่ไม่รู้ ก็เียงอยู่อย่างเรานี้แหละ กูก็อ่านทุกวัน กูก็เขียนทุกวัน กูเขียนได้เป็นเล่มๆ เลย

“ขั้น ๕ ไม่ใช่เรา เราไม่ใช่ขั้น ๕... ขั้น ๕ ไม่ใช่ทุกข์ ทุกข์ไม่ใช่ขั้น ๕” นี้กูจะเขียนเียงให้เป็นรลลือลือเลย แต่กูไม่รู้เียงอะไร กูเขียนได้

นี่ก็เหมือนกัน เขาถามมาเียง เพราะเราจะตอบที่เขาถามมาว่า “ถ้าเขาพิจารณาขั้น ๕ ไปเรื่อยๆ แล้วก็ปล่อยวางจิตไปเรื่อยๆ มันจะปล่อยวางจิตไปเรื่อยๆ ได้ไหม”

ถ้าเขาพิจารณาขั้น ๕ ไปเรื่อยๆ มันต้องพิจารณาถูก !

พิจารณานี้ “จิตลงสมาธิแล้ว” จิตเป็นสมาธิ นี้เอาจิตพิจารณา... เอาจิต ! เอาจิตคือเอาผู้ป่วย เอาผู้ไม่รู้ เอาผู้ไม่รู้นี้ออกไคร่ครวญ พอไคร่ครวญแล้วมันไปรู้ไปเห็นของมันตามความเป็นจริง พอเห็นแล้วมันสลดสังเวช มันกายตัวของมัน มันทิ้งของมันเอง ถ้ามันทิ้งของมันเอง อย่างนั้นมันถึงจะเป็นไปได้

ฉะนั้นถึงว่ามันต้องมีสัมมาสมาธิเียง มันต้องปฏิบัติตามความเป็นจริง !

แล้วที่เขาถามว่า “ผมปฏิบัติได้ไหม” ไ้อ้ตรงนี้เียง ประเด็นนี้เียงที่มันเป็นปัญหาเพราะอะไร เป็นปัญหาเพราะว่า คำสอนมันหลากหลายทฤษฎี แล้วตอนนี้จะเอามายำกันเียง จะยำทฤษฎีให้ลงกัน ถามว่า “พิจารณาไปเรื่อยๆ แล้วมันจะปล่อยไหม” กูจะคูชิวามึงจะยำลงได้หรือเปล่า อ้าว... ยำลงได้ก็ไม่ว่ากัน

แต่ที่นี้ถ้ามันเป็นอย่างนี้ก็ต้องจิตสงบก่อน ต้องทำความสงบ จิตเป็นผู้พิจารณา คือจิตมีสมาธิไง จิตเป็นผู้ที่มีสมาธิ แต่นี่จิตยังไม่รู้ว่าจิตมันคืออะไร สมาธิคืออะไร แล้วพิจารณาขั้น ๕ อย่างนี้ก็ขั้นตักน้ำไง เอาขั้นตักน้ำ ๕ ใบมารวมกัน เดียวมันก็รู้ว่าขั้นตักน้ำหรือจะเป็นขั้นตักอะไรเนาะ

ต่อไปข้อ ๒๐๓ จะตอบให้จบนี้

ถาม : ๒๐๓. เรื่อง “ภาพตัวหนังสือพุทโธเกิดขึ้นในความคิด”

ผมภาวนาพุทโธๆ ตามที่หลวงพ่อสอนครับ และต่อมาผมนึกและเห็นคำว่าพุทโธ เป็นภาพตัวหนังสืออยู่ในหัวหรือความคิดเกือบตลอดเวลาที่ตื่น (แต่ก็มีผลหลายครั้งต่อวันครับ และก็กลับมานึกถึงภาพตัวหนังสือพุทโธ มีสติรู้ตัวกลับมา) แล้วเวลาที่คุยกับคนอื่น ก็เห็นภาพตัวหนังสือพุทโธขึ้นในความคิดครับ และใช้สติแนบไปกับภาพตัวหนังสือพุทโธนั้นครับ อยากทราบว่าปฏิบัติแบบนี้ถูกไหม

หลวงพ่ : ถูก ! ถูกไปเรื่อยๆ แหละ ถูกทั้งนั้นแหละ

คำว่าถูก นี่เขาถามว่าถูกไหม... ถูก ! แต่เวลาเราพูดกับคนทั่วไป เห็นไหม ว่าการปฏิบัติเริ่มต้นผิดหมด เวลาเราเทศน์ ในเทศน์จะมีบ่อยมากกว่า “การปฏิบัติเริ่มต้นนี้ผิดเกือบทั้งนั้นเลย” คำว่าผิด... คือมันก็มีถูกมีผิดในตัวมันเอง

แต่ที่เขาถามว่า “อย่างนี้ถูกไหม” ก็ถูก ! ถูกหมายถึงให้กำลังใจ ถูกหมายถึงว่าคนเริ่มต้น.. อย่างเช่นคนจะทำไรทำสวน พอจับจอบขึ้นมาถูกไหม... ถูก ก็มึงจับจอบนี้มันถูกแน่นอนเลย แล้วถ้ามึงขุดดินนะ มึงพรวนดินนั่นอีกเรื่องหนึ่งนะ

แต่ถ้ามึงจับจอบขึ้นมาถูกไหม... ถูก ! กำหนดพุทโธถูกไหม... ถูก ! แล้วมึงจะพรวนดินได้ไหม มึงพรวนให้ถูกก่อน ถ้ามึงพรวนดินถูก ก็คือจะถูก แต่ถ้ามึงพรวนดินมึงถางหญ้าไม่ถูก มึงไปพรวนกันที่ไหน

นี่เขาบอกว่าพุทโธ พุทโธแล้วมันมีตัวหนังสือแนบขึ้นมาเพราะอะไร เพราะว่าเมื่อก่อนคนกำหนดพุทโธแล้วนี่ก็ภาพพระพุทธรูปด้วย อันนี้พอเราพุทโธ พุทโธแล้วมันเกิดภาพหนังสือขึ้นมาไม่เป็นไร เห็นภาพพุทโธยิ่งดี

อย่างเช่นพระเรานะ พระเราเวลาสวดปาติโมกข์นี่จะเห็นตัวอักษรเวลาสวด ถ้าใครคล่องมากจะเห็นตัวอักษรเลย เพราะตัวอักษร ฉ.ณฺเฑร กับ น.หนฺุ เห็นไหม นะ นะ นะ .. นะ ฉะนะ นะ ฉะนะ... นะ คือ น.หนฺุ ฉะนะ คือ ฉ.ณฺเฑร ขึ้นนาสิก เห็นไหม แล้ว ถ.ณฺุ กับ จ.ฐาน พุคถึงถ้ามันเป็นการออกเสียงตามอักขระเลย

นี่พุคถึงเวลาสวดปาติโมกข์ตัวอักษรยังขึ้นเลย ถ้าคนชำนาญจะขึ้นมาเลยนะ สวดไปนี่มีตัวอักษรขึ้นมาเลย แล้วตัวไหนออกเสียงอย่างไร ตัวไหนออกเสียงอย่างไร ให้มันถูกต้องตามอักขระฐานก่อน

อันนี้ก็เหมือนกัน กำหนดพุทโธ พุทโธนี่ถ้ามันมีตัวอักษรขึ้นมา มันก็ไม่เสียหาย ถูกหมดแหละ แล้วทำต่อไปข้างหน้า มันจะรู้เองว่ามันมีประโยชน์ หรือมันจะถูกต้องอย่างไรแล้วไม่ถูกต้องอย่างไร

ถาม : ๒๐๔. เรื่อง “มีพระอรหันต์ที่พิจารณากาย แล้วเห็นดับ ใด ใ้หรือไม่ครับ”

ผมนั่งสมาธิเดินจงกรม แต่พอจิตสงบก็มาพิจารณากายคตาสติ บางครั้งได้แค่พิจารณาแบบปัญญาชาวโลกทั่วไปครับ อวัยวะอยู่ตรงไหน ถ้าผ่าแล้วมันจะเป็นอย่างไร เช่นผ่าลำไส้ใหญ่ก็จะมีอุจจาระเหม็นๆ หรือถ้าเข้าข้างในตัวเรา ก็มีอวัยวะเยอะเยอะรวมกันอยู่มันก็สลด จิตไม่พุ่งออกไปข้างนอกดี

และบางที่รู้สึกว่าการเป็นคนนี้ ชื่อ หน้าที่การงาน มันก็แค่เรื่องสมมุติ ของจริงคืออวัยวะ ๓๒ ที่ละๆ มันก็แค่นั้นเอง แต่สักพักพอจิตมันไปเจอกับกิเลส ผมชอบค้นหาว่า “ทำไมหนอจึงมีกิเลสได้” ก็เสาะหาสาเหตุไปวันๆ วัชปฏิบัติก็วนเวียนอยู่อย่างนี้ ! ทำได้แค่นี้เองครับ อยากเรียนถามหลวงพ่อกว่า

๑. มีพระอรหันต์ที่พิจารณากาย แล้วเห็นดับ ใด ใ้ หรือไม่ครับ

หลวงพ่ : มี ! มี !

ถาม : ๒. อยากเห็นดับ ใต้ หัวใจ ปอด พังผืดในกายของจริง ต้องทำอะไรครับ

หลวงพ่ : เห็นไหม ข้อ ๑ กับข้อ ๒ มันขัดกันแล้ว

ข้อ ๑ เขาถามว่า “มีพระอรหันต์ที่พิจารณากาย แล้วไม่เห็นดับ ใต้ ใต้ ปอด หรือไม่ครับ” ไม่เห็น... มี !

ข้อ ๒ ว่า “อยากเห็นดับ ใต้ ใต้ ปอด พังผืดในกายแบบของจริงต้องทำอะไร” เห็นไหม “แบบของจริง” แสดงว่าที่เห็นมานี้ก็ไม่แน่ใจว่าจริงใจ เพราะเขาไม่แน่ใจเขาถึงบอกว่า ถ้าเห็นจริงกับเห็นไม่จริงมันแตกต่างกันอย่างไร

พระอรหันต์ที่พิจารณาไม่เห็นกายนี้มี เพราะการพิจารณาแบบนี้ พอพิจารณาเวทนามันก็ไม่เห็นกาย พิจารณาเวทนามันก็ไม่เห็นกาย

“ฉะนั้นพระอรหันต์ที่พิจารณาไม่เห็นกายก็มี ! แต่ที่พิจารณาเห็นกายก็มี !”

ถาม : ๓. แล้วถ้าเห็นอวัยวะภายในด้วยจิตไม่ได้ มีโอกาสจะหลุดพ้นด้วยการพิจารณาโดยใช้ปัญญาแบบชาวโลกหรือไม่ครับ และต้องทำอะไร

หลวงพ่ : ไม่มี ! มันเป็นไปได้ที่พิจารณากายแล้วใช้ปัญญาแบบชาวโลก อย่างนั้นมันไม่มีหรอก ชาวโลกก็คือสมองใจ ชาวโลกก็คือความคิดสามัญสำนึกนี้แหละ มันแก๊กละไม่ได้หรอก แต่ถ้ามันจะแก๊ได้จริง พระอรหันต์พิจารณาและไม่พิจารณา

พระอรหันต์พิจารณาจะเห็นกายตามความเป็นจริง แล้วมันจะเห็นอย่างนี้ ถ้าเห็นกายนี้จิตมันเห็น “ถ้าเห็นกายนี้มันอุคคหนิมิต วิภาคะ” เห็นนิมิตนะ เห็นกระดูก อย่างเช่นที่ว่าหลวงปู่กิมท่านเห็นเส้นผมเส้นเดียว แล้วท่านจับเส้นผมแยกออกเป็นห้อง ชู่ง

เส้นผมนี่นะ เส้นผมไซ้ใหม่ แล้วเราจับเส้นผมได้ แล้วเราแยกส่วนเส้นผมขยาย ออก พอเส้นผมขยายออก มันก็เหมือนกับท่อน้ำ ใส พอระหว่างของท่อน้ำนั้นมันก็เหมือน อาหารที่มันกินจากรากผม นี่มันเห็นหมดแหละ !

มันขยายเส้นผมได้เลย รุกุมขน หรือเส้นขนนี่มันขยายส่วนได้ ขยายส่วนโดยตา ของจิตนะ ไม่ใช่กล้องจุลทรรศน์ มันจะไปเห็นด้วยตาเลย เพราะเราเห็นเอง เราพิจารณา เอง นั่นคือเวลาพิจารณา

นี่เวลาพิจารณากาย การพิจารณากายเห็นดับ เห็นโต เห็นปอดต่างๆ มันพิจารณา ได้หมดแหละ เห็นกระดูก เห็นอะไร นี่การพิจารณานะ

นี่การพิจารณาอย่างนั้นมันต้องมีสัมมาสมาธิ แต่การทำไป พิจารณาไปแบบ ชาวโลก แบบชาวโลกนี่เขาเรียกภายนอก

เราจะบอกว่าการพิจารณาภายนอกแบบชาวโลกมันไม่ผิดหรอก มันไม่ผิดเพราะแบบ ว่าเริ่มต้นพิจารณา เห็นใหม่ อย่างเช่นคนเรานี้เราเดินไปเห็นรถประสบอุบัติเหตุ หรือเรา เห็นซากอวัยวะ พอเราเห็นแล้วเรากินอาหารไม่ลงเลยละ นี่ภายนอก มันขย้อนเลย เห็น ใหม่ นี่เราเห็นแล้วเรายังสลดสังเวชเลย

นี่เราพิจารณาถึงร่างกาย เวลาเราพิจารณากัน เห็นใหม่ อย่างเช่นร่างกายเรา ไม่ได้อาบน้ำ ๗ วัน มันก็ทนไม่ได้แล้ว ไม่ได้อาบน้ำ ๗ วัน แล้วคนที่เจ็บไข้ได้ป่วยนี้สาร ของเสียมันขับออกมาเยอะเยอะไปหมดเลย

นี่ถ้าเราพิจารณาอย่างนี้ เราก็รู้ว่าร่างกายนี้มันสกปรก เราพิจารณาด้วยสติปัญญา เราก็รู้ว่าร่างกายนี้สกปรก ถ้าร่างกายนี้สกปรก เห็นใหม่ นี่มันก็สลดสังเวช พอสลด สังเวชขึ้นมาแล้วจิตมันเริ่มสงบ พอสลดสังเวชขึ้นมา แล้วจิตมันจะเริ่มผ่อนคลาย พอผ่อนคลาย มาแล้วมันสงบบ่อยครั้งเข้า... บ่อยครั้งเข้า พอจิตมันดีขึ้นมาแล้วพิจารณาไปนี่เดี๋ยวมันจะ เห็น โดยจิต มันจะเป็นขั้นตอนของมันไปไง

แต่ถ้าบอกว่าพิจารณาภายนอกโดยสามัญสำนึกตลอดเวลา อย่างนี้คือมันไม่พัฒนาไป ถ้ามันไม่พัฒนา คือมันอยู่คงที่ตายตัว นี่มันเป็นไปไม่ได้หรอก มันก็อยู่แค่นั้นแหละ

มันต้องพัฒนาของมันขึ้นไป พัฒนาของมันขึ้นไปแล้วมันดีของมันขึ้นไป แล้วมันจะเข้าไปสู่ใจ แล้วมันจะไปถอนกันที่ใจ อย่างนั้นถึงจะเป็นพระอรหันต์ได้!

นี่อยากเป็นพระอรหันต์ไง แต่สงสัยนำคูเลย สงสัยเยอะมาก ค่อยๆ ปฏิบัติไป เริ่มต้นนะ พระพุทธเจ้า ๔ อสงไขย แล้วเราเกิดมานี้เรามีสติมีปัญญา แค่ว่าเป็นชาวพุทธนะ เราสนใจพุทธศาสนา แล้วเรารู้คั่นนี้ คือนั่นก็เหมือนกับคนป่วยแล้วมียา แต่เราไม่ชอบใจ เราไม่พอใจยาของพระพุทธเจ้าเลย

“ธรรมะโอสถนี้” ไม่มีใครสนใจธรรมะโอสถเลย เกิดมาพบธรรมะโอสถแล้วไม่รู้จักมัน ไม่รู้จักใช้มัน โอ้ย.. น่าเสียใจนะ

ฉะนั้นเราเกิดมาแล้วเราพบแล้วนี่ เราใช้เราพยายามค้นคว้าของเรา ได้มากได้น้อย อยู่ที่นิสัยของคน อยู่ที่วาสนาของคน

ฉะนั้นการปฏิบัตินี้ถูกต้องแล้วละ ชีวิตโลกเป็นเท่านั้นเอง ชีวิตนี้ก็คือชีวิตนี้ จะเศรษฐกิจขนาดไหน ทุกคนต้องพลัดพรากจากโลกนี้ไปทั้งนั้นแหละ เราก็เหมือนกัน ฉะนั้นเรามาศึกษาของเรา ศึกษาธรรมะโอสถ เพื่อเป็นยา เพื่อเป็นเครื่องปลอบประโลมใจเรา เพื่อปฏิบัติของเรา เพื่อที่สุดแห่งทุกข์ของเราเห็นไหม

ถ้าอยากเป็นพระอรหันต์ต้องพยายามขยันหมั่นเพียร แล้วทำเข้าไปนี่มันจะลึกซึ้งเข้าไป แล้วมันจะเป็นความจริงของเราเพื่อในการประพฤติปฏิบัติ เห็นไหม เกิดมาไม่เสียชาติเกิด ! เอวัง